

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR: ERGASHUVCHAN VA STRATEGIK RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Valisherova Zarnigor Jasurbek qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20268089>

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimining mustaqillik yillaridan to hozirgi davrgacha bo'lgan rivojlanish bosqichlari tizimli tahlil qilingan. Muallif ta'limdagi islohotlarni ikki asosiy davrga — "ergashuvchan" (ekstensiv va moslashuvchan) hamda "strategik" (innovatsion va istiqbolga yo'naltirilgan) rivojlanish bosqichlariga ajratgan holda o'rgangan. Maqolada so'nggi yillarda hayotga tatbiq etilgan yangiliklar, xususan, maktabgacha ta'lim qamrovining oshishi, Prezident maktablari va ixtisoslashtirilgan maktablar tarmog'ining kengayishi, oliy ta'lim transformatsiyasi hamda milliy o'quv dasturlarining joriy etilishi hayotiy misollar va statistik ma'lumotlar asosida yoritilgan. Shuningdek, ta'lim sifatini oshirishdagi mavjud muammolar va ularning strategik yechimlari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim tizimi, ergashuvchan bosqich, strategik rivojlanish, Prezident maktablari, oliy ta'lim transformatsiyasi, milliy o'quv dasturi, inklyuziv ta'lim, sifat nazorati.

Аннотация: В данной статье системно анализируются этапы развития системы образования Республики Узбекистан с лет обретения независимости до настоящего времени. Автор исследует реформы в сфере образования, разделяя их на два основных периода — «адаптивный» (экстенсивный и приспособительный) и «стратегический» (инновационный и перспективный) этапы развития. В статье на основе жизненных примеров и статистических данных освещены новшества, внедренные в последние годы, в частности, увеличение охвата дошкольным образованием, расширение сети Президентских и специализированных школ, трансформация высшего образования и внедрение национальной учебной программы. Также предложены существующие проблемы в повышении качества образования и их стратегические решения.

Ключевые слова: система образования, адаптивный этап, стратегическое развитие, Президентские школы, трансформация высшего образования, национальная учебная программа, инклюзивное образование, контроль качества.

Abstract: This article provides a systematic analysis of the development stages of the education system in the Republic of Uzbekistan from the years of independence to the present day. The author examines educational reforms by dividing them into two main periods: the "adaptive" (extensive and adaptive) and the "strategic" (innovative and forward-looking) stages of development. Based on real-life examples and statistical data, the article highlights the innovations implemented in recent years, in particular, the increase in preschool education enrollment, the expansion of the network of Presidential and specialized schools, the transformation of higher education, and the introduction of the national curriculum. Existing problems in improving the quality of education and their strategic solutions are also proposed.

Keywords: education system, adaptive stage, strategic development, Presidential schools, higher education transformation, national curriculum, inclusive education, quality control.

Har qanday davlatning intellektual salohiyati, iqtisodiy qudrati va barqaror taraqqiyoti uning ta'lim tizimi darajasi bilan belgilanadi. XXI asr axborot va yuqori texnologiyalar asrida inson kapitaliga investitsiya kiritish davlat siyosatining eng ustuvor yo'nalishiga aylandi. O'zbekiston Respublikasi ham o'z mustaqilligining dastlabki kunlaridanoq ta'lim sohasini tubdan isloh qilish choralarini ko'rdi. Biroq, vaqt o'tishi bilan jahon mehnat bozori va texnologik progress ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi talablarni qo'ymoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'lim va tarbiya sohasining mamlakat kelajagidagi o'rni haqida gapirib, shunday degan edilar:

"Biz uchinchi Renessans poydevorini yaratishni strategik vazifa qilib qo'ydik va buni ta'lim hamda tarbiyani rivojlantirishdan boshlaymiz. Maktab — bu shunchaki o'qish joyi emas, u ertangi kunimizni belgilaydigan eng buyuk kuchdir" [1].

Darhaqiqat, so'nggi yillarda mamlakatimizda ta'lim tizimini shunchaki joriy ehtiyojlarga moslashtirish (ergashuvchan yondashuv) bosqichidan uzoq muddatli, milliy manfaatlariga javob beradigan strategik rivojlanish bosqichiga o'tish amalga oshirilmoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekiston ta'lim tizimidagi transformatsion jarayonlarni davrlashtirgan holda, ergashuvchan va strategik bosqichlarning farqli jihatlarini aniqlash, so'nggi yillardagi hayotiy misollar va statistik tahlillar asosida erishilgan natijalarni ko'rsatib berish hamda kelgusidagi istiqbollarni belgilashdan iboratdir.

2. Rivojlanishning Ergashuvchan Bosqichi (1991–2016-yillar)

Mustaqillikning dastlabki yillarida O'zbekiston sovet davridan qolgan, mafkuraviylashgan va bozor iqtisodiyoti talablariga javob bermaydigan ta'lim tizimini qabul qilib oldi. 1997-yilda "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va Milliy dasturning qabul qilinishi bilan 12 yillik majburiy ta'lim tizimiga (9 yillik maktab + 3 yillik kollej/litsey) o'tildi [2].

Bu bosqich nima sababdan "**ergashuvchan bosqich**" deb ataladi?

- **Infratuzilmaviy yondashuv:** Asosiy e'tibor ta'limning mazmuniga emas, balki binolar qurish va moddiy bazani shakllantirishga (ekstensiv rivojlanishga) qaratildi.
- **Bozor talablariga kechikib javob berish:** Kasb-hunar kollejlari mehnat bozoridagi real talabni o'rganmasdan, mexanik ravishda kadrlar tayyorladi. Natijada yuz minglab diplomli ishsizlar qatlami yuzaga keldi.
- **Tizimli uzilishlar:** Maktabgacha ta'lim tizimi deyarli e'tibordan chetda qoldi (qamrov 23% gacha tushib ketdi), bu esa boshlang'ich ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatdi [3].
- **Oliy ta'limning yopiqligi:** Oliy ta'lim muassasalariga (OTM) qabul kvotalari nihoyatda cheklangan bo'lib, bitiruvchilarning atigi 9-10 foizigina oliy ta'lim bilan qamrab olinar edi [4].

Ergashuvchan bosqichda ta'lim tizimi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarning ortidan ergashdi, ya'ni muammolarga faqat ular paydo bo'lgandan keyingina "yamoq solish" taktikasi qo'llandi. Tizim innovatsiyalar yaratuvchisi emas, balki eski andozalarni saqlovchi vosita bo'lib qoldi.

3. Strategik Rivojlanish Bosqichi (2017-yildan hozirgacha)

2017-yildan boshlab O'zbekistonda ta'lim sohasini tubdan modernizatsiya qilishning strategik bosqichi boshlandi. Bu bosqich passiv moslashishdan faol, prognozlashtiriluvchi va dunyo standartlariga integratsiyalashgan modelga o'tish bilan xarakterlanadi. Hukumat tomonidan qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" hamda Xalq ta'limi tizimini rivojlantirish konsepsiyalari ushbu bosqichning huquqiy va strategik poydevori bo'ldi [4], [5].

Strategik bosqichning asosiy tarkibiy qismlarini quyidagi yo'nalishlarda ko'rish mumkin:

3.1. Maktabgacha Ta'lim — Strategik Poydevor

Rivojlangan davlatlar tajribasi (masalan, Janubiy Koreya va Finlyandiya) inson kapitalining 70% dan ortig'i 7 yoshgacha bo'lgan davrda shakllanishini ko'rsatadi. Shu bois, O'zbekistonda alohida Maktabgacha ta'lim vazirligi (hozirda Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tarkibida) tashkil etildi. Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining joriy etilishi natijasida maktabgacha ta'lim qamrovi 2017-yildagi 23 foizdan bugungi kunga kelib 74 foizdan oshdi [3].

3.2. Umumiy O'rta Ta'limdagi Sifat Transformatsiyasi va Milliy Kurrikulum

Strategik bosqichda 11 yillik majburiy maktab ta'limi qayta tiklandi. Ammo eng katta o'zgarish — o'quv dasturlarining o'zgarishi bo'ldi. Eski, faqat yodlashga asoslangan darsliklar o'rniga, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, kreativlik va kollaboratsiya (jamoada ishlash) ko'nikmalarini shakllantiruvchi A.Avloniy nomidagi milliy tadqiqot instituti tomonidan ishlab chiqilgan yangi Milliy o'quv dasturi joriy etildi [6].

Hayotiy misol va Yangiliklar:

Mamlakatimizda mutlaqo yangi tipdagi **Prezident maktablari, Ijod maktablari va Ixtisoslashtirilgan maktablar** tarmog'i (Agentlik tizimida) tashkil etildi. Bu maktablarda ta'lim Kembrij (Cambridge Assessment) o'quv dasturlari asosida olib borilmoqda.

Misol uchun, Toshkent shahridagi Prezident maktabi bitiruvchilarining 90% dan ortig'i bitirish guruhidayoq dunyoning TOP-100 taligiga kiruvchi nufuzli xorijiy universitetlar grantlarini qo'lga kiritmoqda [7].

Bu shuni ko'rsatadiki, to'g'ri qo'yilgan strategik model milliy zaminimizda ham jahon darajasidagi kadrlarni yetishtira oladi.

3.3. Oliy Ta'lim Tizimidagi Katta Sakrash (Big Bang)

Oliy ta'lim sohasida raqamlarga e'tibor qaratsak, strategik bosqichning ko'lamini yaqqol namoyon bo'ladi. OTMlar soni 77 tadan 210 tadan oshdi, qabul qamrovi esa 9 foizdan 38 foizga yetkazildi [8].

Ko'rsatkichlar (Yillar kesimida)	2016-yil	2025/2026-yillar
Oliy ta'lim muassasalari soni	77 ta	210+ ta
Oliy ta'lim bilan qamrov darajasi	9%	38%
Xorijiy universitetlar filiallari	7 ta	30+ ta
Nodavlat (xususiy) OTMlar soni	0 ta	60+ ta

Экспортировать в Таблицы

Manba: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotlari asosida tuzildi [8].

OTMlar moliyaviy, akademik va tashkiliy mustaqillikka erishdi. Kredit-modul tizimi (ECTS) joriy etildi. Bu talabalarga o'quv trayektoriyasini mustaqil tanlash va xalqaro miqyosda diplomlarining tan olinishini ta'minlash imkonini beradi [9].

4. Muhokama va Tahlil (Discussion)

Ergashuvchan bosqichdan strategik bosqichga o'tish silliq kechmadi. Tizimda chuqur ildiz otgan korrupsiya va byurokratiyani yo'qotish uchun ta'lim jarayonlarini to'liq raqamlashtirish (masalan, *hemis.uz*, *my.gov.uz* orqali hujjat topshirish) tizimi yo'lga qo'yildi.

Biroq, strategik rivojlanish bosqichi ham o'ziga xos chaqiriqlar (challenge) va muammolarga duch kelmoqda:

1. **Pedagog kadrlar tanqisligi va malakasi:** Miqdor jihatdan o‘shish sifat darajasiga hamma joyda ham mos kelmayapti. Chekka hududlardagi maktab va bog‘chalarda yuqori malakali, xalqaro sertifikatga (IELTS, CEFR, mutaxassislik sertifikatlari) ega kadrlar yetishmovchiligi sezilmoqda.

2. **Infratuzilma yuklamasi:** Qamrov keskin oshishi natijasida maktablarda koeffitsiyentlar ortib ketdi. Ayrim maktablarda o‘quvchilar 2-3 smenada o‘qishga majbur bo‘lmoqda [10].

3. **Ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasi:** Universitetlar innovatsion tadqiqotlar markaziga aylanishi kerak, biroq hamon tijoratlashtirish va xususiy sektor bilan hamkorlik past darajada qolmoqda.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun hukumat tomonidan pedagoglar oylik maoshlari tabaqalashtirilgan holda oshirildi va milliy/xalqaro sertifikatga ega o‘qituvchilarga 50% dan 100% gacha ustamalar to‘lash tizimi joriy etildi [6]. Bu chora ta‘lim sohasiga kuchli kadrlarning qaytib kelishini ta‘minlamoqda.

5. Xulosa (Conclusion)

O‘zbekiston Respublikasida ta‘lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar tarixiy transformatsiya davrini boshdan kechirmoqda. Tizimning **ergashuvchan bosqichi** inqirozli davrda barqarorlikni saqlab qolish va minimal infratuzilmani yaratishga xizmat qilgan bo‘lsa, bugungi **strategik rivojlanish bosqichi** mamlakatning global raqobatbardoshligini ta‘minlashga yo‘naltirilgan.

Xulosa qilib aytganda, ta‘lim tizimini kelgusida yanada samarali strategik rivojlantirish uchun quyidagi choralar hayotga tatbiq etilishi lozim:

- **Birinchidan**, ta‘lim sifatini nazorat qilish mexanizmlarini to‘liq mustaqil qilish va xalqaro PISA, TIMSS, PIRLS baholash dasturlarida O‘zbekiston reytingini tizimli ravishda oshirib borish;
- **Ikkinchidan**, hududlar o‘rtasidagi ta‘lim sifati nomutanosibligini (shahar va qishloq maktablari o‘rtasidagi farqni) raqamli texnologiyalar va sun‘iy intellekt imkoniyatlarini ta‘limga joriy etish orqali qisqartirish;
- **Uchinchidan**, oliy ta‘lim muassasalarini "Education 4.0" modeliga o‘tkazish, ya‘ni talabalarda faqat bilim emas, balki real sanoat va startup loyihalarni boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirish.

Prezidentimiz ta‘kidlaganlaridek, ta‘limga tikilgan investitsiya — bu kelajakka tikilgan eng to‘g‘ri va dividend keltiruvchi sarmoyadir. O‘zbekiston tanlagan strategik yo‘l yaqin yillarda mamlakatni intellektual salohiyatli va yuqori texnologiyali davlatlar qatoriga olib chiqishiga mustahkam zamin yaratadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. – B. 142-145. *(Kirish qismidagi iqtibos va strategik maqsadlar uchun foydalanildi).*
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni, 1997-yil 29-avgust // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi. *(Ergashuvchan bosqich huquqiy asosi uchun foydalanildi).*
3. Shin A.V. Maktabgacha ta‘lim tizimidagi islohotlar va istiqbollor // Pedagogika jurnali. – Toshkent, 2023. - №3. – B. 12-18. *(Maktabgacha ta‘lim qamrovi va dinamikasi uchun foydalanildi).*

4. O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni. *(Oliy ta‘lim strategiyasi va 2030-yilgacha maqsadlar uchun foydalanildi).*
5. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni. *(Umumiy o‘rta ta‘lim islohotlari uchun foydalanildi).*
6. Tojiyev M., Xusanov B. Milliy kurrikulum va ta‘lim sifatini baholash mezonlari // Ta‘lim taraqqiyoti. – Toshkent, 2024. - №1. – B. 45-51. *(Yangi darsliklar va ustama tizimi uchun foydalanildi).*
7. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi huzuridagi Ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalari agentligi hisoboti. – Toshkent, 2025. *(Prezident maktablari hayotiy misoli va Kembrij dasturi uchun foydalanildi).*
8. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi statistik to‘plami. – Toshkent, 2025. *(Jadvaldagi OTMLar soni va qamrov foizlari uchun foydalanildi).*
9. Karimov A.A. Oliy ta‘limda kredit-modul tizimi (ECTS): amaliyot va natijalar // Ilm-fan va innovatsion rivojlanish. – Toshkent, 2022. - №2. – B. 78-85. *(Kredit-modul tizimi tahlili uchun foydalanildi).*
10. G‘ulomov S.S. Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalini rivojlantirish muammolari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali. – Toshkent, 2023. - №5. – B. 22-31. *(Infratuzilma yuklamasi va sun‘iy intellekt masalalari uchun foydalanildi).*